

УДК 321.6/8:316.3

О.І. КОСІЛОВА, кандидат політичних наук,
старший викладач кафедри теорії та історії держави і права
Національної академії Служби безпеки України

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

***Анотація.** Стаття присвячена аналізу загроз інформаційній безпеці України, що пов'язані з процесами глобалізації у світі.*

***Аннотация.** В статье анализируются угрозы информационной безопасности Украины, которые вызваны процессами глобализации в мире.*

***Summary.** The risks of informative safety of Ukraine provoked by world globalization processes are analyzed in the article.*

***Ключові слова:** загрози інформаційній безпеці, інформаційна безпека, національна безпека, міжнародна безпека, інформаційні війни, інформаційні злочини, інформаційний тероризм.*

Україна як і абсолютна більшість країн світу все більше включається в процес глобалізації. Забезпечення міжнародної безпеки стає однією з глобальних загальнолюдських проблем. З огляду на зростаючу взаємозалежність світу в ядерну епоху розуміння безпеки як винятково військово-стратегічної проблеми відходить у минуле. Зростає значення інформаційної, політичної та економічної безпеки як складових елементів національної безпеки, які безпосередньо пов'язані з глобалізацією.

Глобалізація – це розширення, поглиблення та прискорення взаємозв'язків у світовому просторі в усіх аспектах сучасного людського життя [1]. Процеси глобалізації обумовлені зростаючою взаємозалежністю сучасного світу, внаслідок чого відбувається значне послаблення національного державного суверенітету. Головними суб'єктами глобалізаційного впливу на міжнародній арені є перш за все транснаціональні корпорації та інші транснаціональні утворення (міжнародні компанії, фінансові інститути, релігійні рухи, етнічні діаспори, міжнародні злочинні угруповання тощо).

З політичної точки зору глобалізація означає завершення холодної війни, руйнування біполярної картини світу, посилення взаємозалежності країн, становлення нового міжнародного та світового порядків. В цьому сенсі процеси глобалізації вносять певні корективи у геополітичну модель міжнародних відносин. Захист національних інтересів передбачає сьогодні не стільки розширення державою свого життєвого простору, скільки усунення іноземного втручання у свої внутрішні справи, забезпечення непорушності своїх кордонів, відстоювання своїх ідеологічних позицій. Життєвий простір розглядається не як територіально зумовлений, а як простір економічних зв'язків, телекомунікацій, інформаційного впливу тощо [2, с. 188].

Входження будь-якої країни в процес глобалізації неминуче супроводжується як позитивними надбаннями, відкриттям нових можливостей, так і загрозами національній безпеці. Це, насамперед, втрата національної ідентичності та культури малочисельних народів, порушення авторських прав на інтелектуальну та промислову власність, прояви міжнародної злочинності та тероризму, зростання корупції, збільшення масштабів нелегальної міграції, торгівлі людьми, протиправного обігу зброї та наркотичних речовин, злочини в інформаційних мережах.

Внаслідок глобалізаційних процесів у світі сформувалась нова група загроз національній безпеці України, які полягають у можливості глобального контролю недержавними і світовими інформаційними мережами, мережами електропостачання та транспортування, розповсюдження масової безконтрольної та нелегальної міграції, появи та поширенню міжнародного тероризму тощо.

Актуальність обраної теми обумовлена зростаючою роллю інформації як важливого військового, політичного, економічного та соціального чинника, що значною мірою визначає роль і місце держави на міжнародній арені в умовах глобалізації. Інформаційні аспекти національної безпеки є недостатньо досліджуваними до цього часу. Окремі аспекти інформаційної безпеки висвітлюють праці Б.А. Кормича, О.К. Юдіна, В.М. Богуша, А.І. Марущака, А.М. Новицького.

Метою статті є визначення загроз інформаційній безпеці України в умовах глобалізації.

Враховуючи специфіку теми статті, важливо конкретизувати зміст понять “міжнародна безпека”, “глобальна безпека”, “колективна безпека”, “національна безпека», “інформаційна безпека”.

В сучасній науковій літературі глобальна безпека характеризується як захищеність системи взаємовідносин усієї світової спільноти від загроз дестабілізації ситуації, криз, збройних конфліктів і війн.

Міжнародна безпека заснована на дотриманні всіма країнами загальновизнаних норм і принципів міжнародного права, що не допускають вирішення суперечливих та конфліктних питань за допомогою сили або загрози застосування сили.

Близькими за значеннями є міжнародна регіональна безпека, яка характеризується як захищеність системи взаємовідносин країн окремого регіону від загроз дестабілізації ситуації, криз, збройних конфліктів і війн регіонального масштабу; та колективна безпека – захищеність інтересів групи (союзу) держав від зовнішніх загроз, що гарантуються взаємодопомогою, співробітництвом у воєнній сфері й колективними спільними діями для запобігання й відвертання агресії [3, с. 24].

Національна безпека – захищеність життєво-важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечується сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання та нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам [4].

Інформаційна безпека – це стан захищеності потреб в інформації особистості, суспільства, держави, за якого забезпечується їх існування й прогресивний розвиток незалежно від наявності внутрішніх та зовнішніх інформаційних загроз [5, с. 38].

Національна безпека конкретної держави та реалізація нею національних інтересів у сучасних умовах значною мірою залежить від міри захищеності та реалізації національних інтересів держав-сусідів, отримання колективних гарантій безпеки, членства у військово-політичних та економічних блоках, тобто від глобальної та міжнародної безпеки.

Інформація є фактором, що здатний призвести до широкомасштабних аварій, воєнних конфліктів, дезорганізації державного управління. Одним з головних пріоритетів сучасної України є прагнення побудувати орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток інформаційне суспільство, в якому кожен міг би створювати і накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися і обмінюватися ними [6, с. 14].

Посилення глобалізаційних процесів у світі спонукало створення Хартії глобального інформаційного суспільства, яка була прийнята лідерами “вісімки”

найбільш розвинутих держав світу в Окінаві 22 липня 2000 року. У хартії зазначається, що “всі люди без винятку повинні мати можливість користуватись перевагами глобального інформаційного суспільства”, а саме суспільство базується на таких демократичних принципах, як вільний обмін інформацією і знаннями, взаємна терпимість і повага до особливостей інших людей [7, с. 603]

Проголошені принципи покладені в основу побудови в Україні інформаційного суспільства й відображені у ст. 5 Закону України “Про інформацію”. До них належать: гарантованість права на інформацію; відкритість, доступність інформації та свобода її обміну; об’єктивність, вірогідність інформації; повнота і точність інформації; законність одержання, використання, поширення та зберігання інформації [8].

Загрозами інформаційній безпеці слід вважати сукупність умов та факторів, що створюють небезпеку життєво важливим інтересам особистості, суспільства і держави в інформаційній сфері [5, с. 43].

У нейтралізації загроз інформаційній безпеці та забезпеченні інформаційного суверенітету України важлива роль належить державі, яка здійснює законодавче визначення та забезпечення стратегічних напрямів розвитку та захисту національного інформаційного простору, цілісної державної інформаційної політики; визначає норми, засади і межі діяльності зарубіжних та міжнародних суб’єктів у національному інформаційному просторі України; формування і захист інтересів України у світовому інформаційному просторі, міжнародних інформаційних відносинах; гарантування інформаційної безпеки України загалом [9].

З позицій системного аналізу інформаційної безпеки України можна виділити чотири групи інформаційно-технологічних небезпек.

До першої групи відносять появу інформаційної зброї, здатної впливати на психіку людей та інформаційно-технологічну інфраструктуру держави. Діяльність окремих людей стає керованою під впливом фармакологічних та психотропних засобів, комп’ютерних банків даних та інформації.

Друга група небезпек пов’язана з використанням досягнень сучасних інформаційних технологій – махінації з банківськими операціями, комп’ютерне хуліганство, незаконне копіювання технологічних рішень.

Третя група загроз проявляється у тотальному контролі за життям, настроями, планами громадян, роботою державних установ, за населенням країни у цілому з використанням комп’ютерних систем.

Четверта група небезпек полягає у використанні інформаційних технологій у політичній боротьбі. З цим пов’язане політичне заангажування ЗМІ, чорний PR під час проведення виборчих кампаній, зосередженість інформаційних видань в руках декількох власників, відсутність незалежних ЗМІ [10, с. 93-94].

У Законі України “Про основи національної безпеки” визначаються основні загрози в інформаційній сфері. До них належать: прояви обмеження свободи слова та доступу громадян до інформації; поширення засобами масової інформації культу насильства, жорстокості, порнографії; комп’ютерна злочинність та комп’ютерний тероризм; розголошення інформації, яка становить державну чи іншу передбачену законом таємницю, а також конфіденційної інформації, що є власністю держави або спрямована на забезпечення потреб та національних інтересів суспільства і держави; намагання маніпулювати суспільною свідомістю, зокрема, шляхом поширення недостовірної, неповної або упередженої інформації [4].

Із вступом людства в інформаційну епоху розвитку найбільш гострим стало саме інформаційне протиборство. Його мета – деморалізувати населення та війська,

паралізувати волю до опору у протидіючої сторони. В сучасних умовах інформаційна безпека стає одним з найважливіших елементів забезпечення національної безпеки України. Інформація та інформаційні технології дедалі частіше стають найбільш дієвим засобом боротьби у сучасному світі. Інформаційне протиборство здійснюється між різними суб'єктами – особистостями, суспільствами, державами, наднаціональними утвореннями. Основними формами інформаційного протиборства є інформаційна війна, інформаційна злочинність, інформаційний тероризм.

Інформаційні війни сучасності є ознакою високого розвитку суспільств й відносяться до несилових способів розв'язання конфліктів. У міжнародній політиці фактично виникло нове явище – можливість досягнення політичних цілей, зміни легітимних урядів та політичного, економічного, духовного підкорення народів і країн без застосування військової сили.

Інформаційна війна – це дії з метою досягнення інформаційної переваги шляхом застосування заходів для експлуатації, підризу, знищення, дестабілізації і руйнування інформаційного потенціалу противника і його функцій [12, с. 266].

В сучасних умовах виділяють наступні основні різновиди інформаційних війн: знищення систем управління протилежної сторони, перешкоджання інформаційному забезпеченню бойових дій, радіоелектронна атака, інформаційно-психологічний вплив, хакерська війна, війна в сфері економічної інформації.

Інформаційно-психологічний вплив (психологічна війна) – це цілеспрямоване і планомірне застосування політичними опонентами дипломатичних, військово-демонстраційних, економічних, політичних, інформаційних та інших засобів для прямого чи опосередкованого впливу на думки, настрої, почуття іншої сторони з метою послабити її волю [13, с. 89].

Одним із найефективніших заходів інформаційно-психологічного впливу є ідеологічна диверсія. Сутність, мета і завдання ідеологічної диверсії були викладені одним із головних ідеологів підривної діяльності проти СРСР, першим директором ЦРУ США Алленом Даллесом у 50-ті роки ХХ століття. Він зазначав: “...Посіявши там (у Радянському Союзі) хаос, ми непомітно підмінімо їх цінності на фальшиві та примусимо в ці фальшиві цінності повірити” [14, с. 20].

У сфері інформаційної безпеки України викликає занепокоєння потужний інформаційно-пропагандистський та фінансовий вплив Російської Федерації, розпалювання міжнаціональної та міжрелігійної ворожнечі між етнічними групами, які проживають в Криму.

Іншою небезпекою інформаційній сфері України, пов'язаною з процесами глобалізації, слід вважати інформаційні злочини. Вони можуть здійснюватися із використанням як інформаційно-комп'ютерних, так і інформаційно-психологічних методів впливу [5, с. 62]. Одним із проявів інформаційних злочинів в Україні є збільшення кількості випадків незаконного використання платіжних карток Visa та MasterCard, що були випущені українськими банками. Так, кількість злочинів у 2009 році збільшилася порівняно з 2008 у 6,5 разу. На думку експертів, така ситуація пояснюється тим, що банки – члени міжнародних платіжних систем не приділяють належної уваги захисту інформації, а також продовжують випускати платіжні картки з магнітною стрічкою, яка вже не дає гарантії захисту клієнтів [15, с. 20].

Новим явищем у світовій практиці поряд із політичним тероризмом став інформаційний тероризм, або кібертероризм, що включає цілеспрямовані дії окремих суб'єктів або їх груп із дезорганізації роботи автоматизованих інформаційних систем і мереж зв'язку [5, с. 62].

Метою “інформаційних терористів” є порушення суспільної безпеки, залякування населення або здійснення впливу на прийняття рішень органами державної влади, а також деструкція інформаційних систем, які створюють сприятливі умови для вчинення нових актів тероризму.

У 1996 році в Резолюції ООН було сформульовано зміст основних заходів із ліквідації міжнародного тероризму. Державам, зокрема, пропонувалось, здійснюючи заходи по боротьбі з тероризмом, у тому числі створюючи відповідне законодавство, особливу увагу звернути на ризик використання терористами електронних або дротових комунікацій для вчинення кримінальних дій [16, с. 20]. Правові питання боротьби з інформаційним тероризмом були порушені також на нараді на рівні міністрів з проблеми тероризму в Парижі (30 липня 1990 року), а також в рамках Загальноамериканської спеціалізованої конференції з тероризму в Лімі (23-26 квітня 1996 року).

Інформаційний тероризм ще не має фактичних проявів в Україні, але, зважаючи на постійне зростання загроз з боку інших високорозвинених країн та використання ними інформаційної зброї, ефективність якої перевищує ядерну, зростає потреба у розробці національної стратегії інформаційної безпеки та розробки нових сучасних інформаційних технологій та комунікацій.

Важливим індикатором демократичності держави є діяльність об’єктивних та неупереджених засобів масової інформації (ЗМІ). Процес глобалізації загалом позитивно впливає на діяльність вітчизняних ЗМІ. Особлива роль у захисті свободи слова та прав журналістів у світі належить міжнародній правозахисній організації “Human Rights Watch”, правозахисним організаціям “Репортери без кордонів”, “Freedom House”. Остання нещодавно опублікувала доповідь “Свобода преси-2010: Глобальне дослідження незалежності медіа”. Україна в ньому названа країною з “частковою свободою” і розділяє разом з Мексикою та Кувейтом 115-е місце в рейтингу із 196 держав [17].

За рівнем свободи преси експерти “Freedom House” відносять Україну до категорії “частково вільних” країн, куди також входять Туреччина, Румунія, Індія, Монголія і практично всі держави Південної Америки. За даними “Freedom House”, Україна піднялася в рейтингу в основному за рахунок зменшення кількості нападів на журналістів та випадків їх залякування, а також, зважаючи на різноманіття представлених у пресі думок і великої кількості власників ЗМІ. На думку фахівців “Freedom House”, це свідчить про те, що держава не має прямого впливу на інформаційну політику медіа [18].

Однією з найбільших проблем реалізації мас-медіа функції політичної комунікації є існування політичної цензури. У Законі України “Про інформацію” зазначено, що “Цензура як вимога, спрямована до засобу масової інформації, журналіста, головного редактора, організації, що здійснює випуск засобу масової інформації, його засновника (співзасновника), видавця, розповсюджувача, попередньо узгоджувати інформацію, що поширюється..., або накладення заборони ...чи перешкоджання в будь-якій іншій формі тиражуванню або поширенню інформації з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб заборонена” [8].

Проявом обмеження свободи слова в Україні є інцидент, який стався в Харкові 21 квітня 2010 року, коли В. Янукович і Д. Медведєв підписали угоди про зниження ціни на газ для України і продовження термінів перебування Чорноморського флоту РФ у Криму. Представники організації “Репортери без кордонів” обурені випадком, що під час прес-конференції В. Януковича та Д. Медведєва багатьом журналістам заборонили

бути присутніми на ній. “Репортери без кордонів” вражені цим, оскільки це порушує базовий принцип проведення прес-конференції [17].

Загрозою інформаційній безпеці України слід вважати також значну залежність українських ЗМІ від владних структур, проведення інформаційних маніпуляцій через упереджену подачу новин та проведення прихованої політичної пропаганди. Невирішеною проблемою залишається неврегульованість правового статусу журналістів Інтернет-видань. У чинному Законі України “Про інформацію” відсутні правові норми, що регламентують їх діяльність. На нашу думку, така ситуація потребує виправлення – журналісти повинні отримати такі ж права на соціальний захист, акредитацію, журналістські запити тощо, як і решта їхніх колег.

Висновки.

Глобалізаційні процеси у світі є історично обумовленим та закономірним наслідком розвитку світової спільноти. Україна є логічно вплетеною ланкою світових інтеграційних та глобалізаційних процесів. Це зумовлено геополітичними, соціально-економічними та культурними факторами.

З процесами глобалізації пов’язана низка загроз національній безпеці та інформаційній безпеці України, яка є її важливою складовою. До основних загроз інформаційній безпеці України відносяться: поширення у світовому інформаційному просторі викривленої, недостовірної інформації, що завдає шкоди національним інтересам України; зовнішні деструктивні інформаційні впливи на суспільну свідомість через засоби масової інформації та мережу Інтернет; деструктивні інформаційні впливи, які спрямовані на підрив конституційного ладу в Україні, суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності України; розголошення інформації, яка становить державну та іншу таємницю, а також конфіденційної інформації, що є власністю держави.

Загрозами інформаційній безпеці міжнародного значення є інформаційний тероризм, комп’ютерна злочинність, інформаційні війни, використання інформаційної зброї, маніпулювання громадською думкою тощо.

Для нейтралізації та попередження загроз інформаційній безпеці України слід на державному рівні послідовно розробляти та вдосконалювати нормативно-правову базу, підвищувати науковий потенціал у галузі інформатизації, телекомунікації та зв’язку, вдосконалювати систему захисту вітчизняної інформаційної інфраструктури. Необхідно також удосконалювати форми і способи активної протидії інформаційно-психологічним операціям, спрямованим на послаблення обороноздатності країни, моделей превентивного інформаційного впливу, захисту інформаційного суверенітету.

Використана література

1. Режим доступу : //www.dushkin.com.online
2. Шульга М. Геополітика в контексті світових трансформаційних процесів // Вісник ужгородського університету. – 2004. – Вип. 1. – С. 185-207. – (Серія: Політологія, Соціологія, Філософія).
3. В.П. Горбулін. Системно-концептуальні засади стратегії національної безпеки України : монографія / В.П. Горбулін, А.Б Качинський. – К. : “Євроатлантикінформ”, 2007. – 592 с.
4. Про основи національної безпеки України : Закон України // Офіційний вісник України. – 2003. – № 29. – Ст. 1433.
5. Юдін О. Інформаційна безпека держави : навчальний посібник / О. Юдін, В. Богуш. – Х. : Консул, 2005. – 574 с.
6. Марущак А.І. Інформаційне право: регулювання інформаційної діяльності : навчальний посібник / А.І. Марущак. – К. : Видавничий дім “Скіф”, 2008. – 344 с.

7. Хартия глобального информационного общества. Принята 22 июля 2000 г., Окинава. / Информатика. Дипломатия. Психология. – М. : Известия, 2002. – С. 602-610.
8. Про інформацію : Закон України // Відомості Верховної Ради. – 1992. – № 48. – Ст. 650.
9. Про інформаційний суверенітет та інформаційну безпеку України : проект Закону України від 12 серпня 1999 р. – [текст № 1207-d]. – Режим доступу : <http://www.rada.kiev.ua>
10. Нижник Н.Р. Національна безпека України: методологічні аспекти, стан і тенденції розвитку : навчальний посібник / Н.Р. Нижник, Г.П. Ситник, В.Т. Білоус ; за заг. ред. П.В. Мельника. – Ірпінь, 2000. – 304 с.
12. Кормич Б.А. Інформаційна безпека: організаційно-правові основи : навчальний посібник / Б.А. Кормич. – К. : Кондор, 2008. – 384 с.
13. Дергачов В.А. Геополітика / В.А. Дергачов. – К. : ВИРА-Р, 2000. – 448 с.
14. Ткаченко Г.С. Информационно-психологическая интервенция / Г.С. Ткаченко. – К., 2008. – 299 с.
15. Святненко А. Пірати ХХІ століття / Дзеркало тижня. – № 17(797). – 2010. – С. 10.
16. United Nations. A/RES/51/ 210. Measures to eliminate international terrorism. Resolution Adopted by the General Assembly. 17 December 1996. – Режим доступу : [//www.un.org/en](http://www.un.org/en)
17. Режим доступу : [//www.ua.korrespondent.net](http://www.ua.korrespondent.net)
18. Режим доступу : [//www.radiosvoboda.org](http://www.radiosvoboda.org)

~~~~~ * * * ~~~~~